

Slutrapport

Magnus Nystedt

HT2024 FTo26G Fotografi GR (A), Fotohistoria (distans)

Mittuniversitetet

1. Introduktion

Sune Jonsson (1930-2009) var en svensk fotograf med en œuvre som spänner ett brett område, fotografiskt och litterärt. Han fotade Sovjetunionens invasion av Tjeckoslovakien (Jonsson, 1968), fattigdomen i Kongo (Jonsson, 1965), blommor (Jonsson, 1983), skrev romaner (Jonsson, 1974) och mycket annat.

Han föddes i byn Nyåker i Västerbotten, men flyttade som ung med familjen till Stockholm. Där började han fotografera 1947 då han gick på Kungsholms läroverk (Sörlin, 1986).

Efter 10 år i Stockholm och Uppsala återvände han till sin hembygd i Västerbotten och då hade både landskapet förändrats och han såg på det med nya ögon, han var som en ”upptäcksresande” i sin egen hembygd (Balgård, 2024).

Han arbetade många år som kringresande frilansande dokumentärfotograf, främst i norra Sverige. Han var under korta perioder också journalist, och anställd vid Västerbottens Kuriren och Sveriges Radio. Västerbottens museum anställde Jonsson 1968 som fältetnolog, och där han blev kvar under resten av sin karriär.

2. W løyîj dj®qj wîww

Jonsson hade en lång karriär, lade mycket tid på långsiktiga projekt och återvände i många fall till samma bygd och människor som han redan tidigare hade träffat och fotograferat. Och han reste inte bara i Norrland, utan i hela Sverige, ”för att hinna uppfånga alla parallella ögonblick”, som Gunnar Balgård beskriver det (Balgård, 2024). Balgård beskriver hur Jonsson berättade för honom att hans dokumentära metod ”handlar om att upprätta en absolut nutid” (Balgård, 2024). Här går det att ana Henri Cartier-Bressons tanke om det avgörande ögonblicket.

Jonsson är framför allt sedd som en dokumentärfotograf, som skildrade jord- och skogsbruk, gles- och landsbygd runt om i Sverige. Vad det innebar för Jonsson att arbeta dokumentärt har han beskrivit själv. I SVT-programmet *Mot glömskans tyranni* fick Jonsson frågan vad som är förutsättningarna för att lyckas med ett dokumentärt arbete (Gillgren, Källström och Tunegård, 1982). ”Det är viss kunskap”, svarar Jonsson, ”allra helst att man har en personlig relation till det stoff man arbetar med. Att stoffet är en del av en själv, helt enkelt. Först då har man ju en intim kännedom om det”. Sverker Sörlin menar också att det ”idealiska stoffet” för Jonsson var det ”han är djupt förtrogen med” (Sörlin, 1986). Jan-Erik Lundström beskriver på ett liknande sätt ”dokumentärens domän” som ”solidariteten med det lilla” och ”vardagens vardag” (Lundström, 2000).

Man kan säga att Jonsson tog porträtt av människor, men det är inte porträtt i vanlig mening, utan Jonsson placerade människorna han fotograferar i en miljö, oftast deras egna hem. Likaså många av hans landskapsbilder skildrar breda vyer snarare än detaljer. Hans böcker om blommor är exempel på motsatsen, nära och detaljrika foton utan en större kontext. Och att Jonsson placerade olika element i bilden innebär inte

bara att han flyttade kameran runt för att hitta rätt vinkel, det innebär också att han arrangerade sina bilder (Rydell, 2000). I och med det gör Jonsson ett stort och avgörande avsteg från den traditionella dokumentära regelboken, som säger att fotografen i det dokumentära ska synas men inte ”höras”, inte påverka det hen fotograferar.

Jonsson definierar på sätt och vis sitt tillvägagångssätt i *Nio funderingar om 1/125-delen* (Jonsson, 1986). Tiden verkar ha varit en viktig faktor för Jonsson. En bild är ”ett fragment ur verkligheten”, bilden ”blir ovedersägligt miljöspecifik”, skriver han. Det är lätt att uppleva att Jonsson lade ner mycket tid på att hitta rätt människor att fotografera. Balgård beskriver det som att på varje plats Jonsson besöker arbetar han med att lyssna och registrera (Balgård, 2024). Rydell beskriver på ett liknande sätt Jonssons arbetssätt: ”Man känner den trygga blicken på människan i sitt kök, man ser att fotografen har väntat så pass länge att en förtrolighet brett ut sig och kroppen slappnat av” (Rydell, 2000).

Jonsson skriver vidare i *125-delen* att ”den ideala situationen” för en dokumentärfotograf är att vara ”sin egen uppdragsgivare”. Det var Jonsson till större delen. Han skapade sina egna fotoprojekt, hittade finansiering, och utförde dem.

Men kanske den viktigaste principen Jonsson tar upp i *125-delen* är att fotografier måste ackompanjeras av text. ”Den helgjutna fotodokumentationen kräver verbal beledsagning”, skriver han. Det kommer inte minst till uttryck redan i hans första bok, *Byn med det blå huset*, som kombinerar text och bilder, på ett då nyskapande sett.

Den som tydligast försöker förklara Jonssons fotografiska influenser och stil är Sverker Sörlin som pekar på Ulf Hård af Segerstads bok *Bildkomposition* (1952) som gav upphov till intensiva debatter i Fotografiska föreningen, som Jonsson var medlem i,

mellan traditionalisterna ("de gamlas falang") och de yngre ("fotografer som revolterade 1949") (Sörlin, 1986). Jonsson anslöt sig dock inte till någon sida, men Sörlin menar att Jonssons bildsyn visar "påfallande inslag av den nya bildsynen" vilket vi ska uppfatta som en modern inriktning (Sörlin, 1986).

Bland fotografiska förebilder för Jonsson finner vi Jacob Riis, Lewis Hines, och Brassäi (Engman Lundberg, 2000). Rune Hassner pekar också på FSA-fotografernas bildarbete på 30-talet under den amerikanska depressionen som inspiration för Jonsson, med fotografer som Dorotea Lange och Walker Evans, för att nämna några (Hassner, 2000). Likaså, pekar Gunnar Balgård på det han kallar den "avgörande inspirationen" för Jonsson kom från USA och framför allt fotograferna i FSA (Balgård, 2024). Jonsson besökte den av Edward Steichen arrangerade utställningen *Family of man* som nådde Stockholm 1957 och det lämnade avtryck (Balgård, 2024). Kjell Engman Lundberg menar att författaren Ivar Lo-Johansson, genom sina texter, var en minst lika viktig förebild för Jonsson, som andra fotografer (Engman Lundberg, 2000). Sune Jonsson skriver själv att utgångspunkten för boken *Byn med det blå huset* var litterär (Jonsson, 1972).

3. Historisk betydelse

Johan Öberg skriver att i Jonssons bilder möter vi "ett samhälle som redan börjar förvittra och lösa upp sig" (Öberg, 2014). Alltså, redan för 60-70 år sedan var den värld Jonsson avbildade på väg att försvinna. Det tror jag var en drivkraft för honom, men också en anledning till Jonssons plats i Sveriges fotografiska historia. Det sammanfattas kanske bäst av Sverker Sörlin. "Sune Jonsson ändrade bilden av Sverige", skriver Sörlin i minnesorden över Jonsson efter hans bortgång (Sörlin, 2009).

Jonsson är ett välkänt namn inom svensk fotografi, men kanske inte lika känt bland allmänheten och utomlands. Han fick dock Hasselbladspriset 1993, en utmärkelse som får uppmärksamhet runt om i världen. Folke Isaksson intervjuade tre kända svenska

fotografer, Anders Petersen, Jean Hermansson, och Stig T. Karlsson, som alla uttrycker en beundran för Jonsson och pekar på hans självklara plats som en viktig fotograf i svensk kulturhistoria (Isaksson, 2000).

Och det är som dokumentärfotograf Jonsson är mest känd, även om hans bilder även innefattar andra typer av fotografi, som blommor, nyhetsbilder osv. Jonsson var onekligen en talangfull fotograf, det ser man på många av hans fotografier. Men jag tror att han också hamnade rätt i tiden för att avbilda just det han blev mest känd för: svenskt jord- och skogsbruk, gles- och landsbygd. Han blev aktiv strax efter andra världskriget och de första böckerna publicerades då samhället i stort förändrades snabbt. Sverige var på god väg att bli ett välfärdssamhälle och hade länge ett försprång före många krigsskadade nationer. Det tog sig också uttryck på landsbygden, med centralisering, mekanisering och effektivisering.

1950-, 60- och 70-talen var också en period av politisk omvälvning i Sverige och omvärlden. Även i den kontexten hamnade Jonsson rätt i tiden. Karin Lundmark pekar i sin uppsats på det inflytande Ivar-Lo Johansson hade på Jonsson, inte minst vad gäller hans texter (Lundmark, 2016)

Jonsson hamnade alltså rätt i tiden, men hans idoga arbete runt om i landet och fokus på ett ämnesområde säkrar hans position i fotohistorien. Ingen annan svensk fotograf, eller utländsk för den delen, har vad jag vet, på samma sätt och under så lång tid skildrat jord- och skogsbruk, gles- och landsbygd som Jonsson gjorde.

4. Beskriv din metod

Jag var redan innan kursen ganska bekant med Jonsson och hans fotografier, inte minst via kursen Dokumentärfotografi som bevarandepraktik vid Umeå universitet. Men jag lånade alla av hans böcker jag kunde hitta och har tagit in större delen av det han publicerat och som har publicerats om honom.

Mitt fokus har legat på böcker och andra texter som Jonsson själv har skapat. Men jag har förstås också tittat på vad andra har skrivit om Jonsson. Inte minst finns det ett

antal samlingsvolymerna av hans verk. Värt att nämna är att jag också letat efter uppsatser och avhandlingar om Jonsson, men hittade bara två uppsatser.

Eftersom jag jobbar inom de gröna näringarna och är ute på gårdar och andra verksamheter en hel del har jag tagit de tillfällen jag kunnat till att ta bilder för denna uppgift. Men jag har också åkt med bil i närområdet kring där jag bor för att få uppslag till lämpliga scener att fotografera.

Till sist vill jag tillägga att jag skulle gärna göra detta som ett längre fotoprojekt, men skulle då välja att göra det analogt, alltså med film i stället för digitalt. Dels skulle jag fotografera med svartvit film och framkalla själv, och därmed arbeta likt Jonsson. Dels för att jag gillar att jobba analogt och framkalla själv, och den långsammare processen analog fotografi erbjuder.

5. Reflektion

Min avsikt var inte att försöka kopiera Jonssons stil, utan snarare dra inspiration från den, och det tycker jag att jag har lyckats med. Det är snarare så att jag har varit för försiktig med att inte direkt kopiera honom, vilket kanske har hållit mig tillbaka lite.

Tyvärr har jag inte kunnat lägga så mycket tid på detta som jag hoppades, vilket har lett till ett mindre urval av fotografier än jag hade önskat till att börja med. Även om jag tror att man inte ska stirra sig blind på ett visst antal fotografier, tror jag ändå det ligger något i det Jonsson skrev, att det finns för varje dokumentärt projekt ett "bildminimum" som inte går att underskrida om man vill avbilda en situation "någorlunda uttömmande" (Jonsson, 1986). Jag skulle gärna ha inkluderat fler bilder av människor i min rapport, i sina hem, i sina verksamheter. Det är dock något som bygger på att skapa relationer och förtroende, något som tar tid. Gris- och mjölkbönderna vars bilder förekommer i bildförteckningen kände jag sedan tidigare via jobbet, så deras gårdar kunde jag få tillgång till. Men jag skulle gärna också ha fotograferat människor i deras hem, som Jonsson gjorde inte minst för *Byn med det blå huset*. Det är jag övertygad om att jag skulle kunna, men det kräver ett relationsbyggande som inte fick plats i detta arbete.

Fotografiskt är jag dock nöjd, givet de begränsningar jag har arbetat med. Jag tycker att de fotografier jag tagit på något sätt ligger i Jonssons anda, inte bara genom att de skildrar liknande scener och skeenden, men även i hur jag har förhållit mig till dem. Om jag uppfattar Jonsson rätt så ser han på landsbygden och de som lever där med uppkastning och en viss vördnad, kanske genom glasögon med en något romantisk ton, trots det hårda livet de levde. Det är en syn jag i så fall delar med honom, inte bara för att jag själv bor på landet och arbetar med jord- och skogsbrukare.

6. Referenslista

Balgård, G. (2024). *Synliggöraren: om Sune Jonssons fotokonst*. Västerbotten förr och nu/Mandatus.

Engman Lundberg, K. (2000). Sune Jonsson och Den sociala fotobildboken. I *Åtta texter om Sune Jonsson* (s. 20–30). Västerbottens museum.

Gillgren, M., Källström, G., & Tunegård, K. (Directors). (1982). *Mot glömskans tyranni* [Video]. https://www.youtube.com/watch?v=O_fjqlimbFQ

Hassner, R. (2000). Fotografier från ett halvt sekel. I *Åtta texter om Sune Jonsson* (s. 3–8). Västerbottens museum.

Isaksson, F. (2000). Sune Jonssons fromma känsla. I *Åtta texter om Sune Jonsson* (s. 31–36). Västerbottens museum.

Jonsson, S. (1961). *Timotejvägen*. LTs Förlag.

Jonsson, S. (1963). *Bilder av nådens barn: en miljöstudie*. LTs Förlag.

Jonsson, S. (1965). *Bilder av Kongo: från en mission*. LTs Förlag.

Jonsson, S. (1967). *Bilder från bondens år*. LTs Förlag.

Jonsson, S. (1968). *Prag augusti 1968*. LTs Förlag.

Jonsson, S. (1971). *Minnesbok över den svenske bonden*. LTs Förlag.

Jonsson, S. (1972). *Byn med det blå huset*. Askild & Kärnekull.

Jonsson, S. (1974). *Stationskarl Albin E. Anderssons minnen*. Askild & Kärnekull.

Jonsson, S. (1976). *Jordabok: odlingsbilder 1971-75*. LTs Förlag.

Jonsson, S. (1983). *Blombok: bilder av markens örter, ris och träd*. LTs Förlag.

Jonsson, S. (1986). Nio funderingar kring 1/125-delen. I *Meddelande / Fotografiska museet* (s.4-6).

Lundmark, K. (2016). *Ögonblickens ömhet: Sune Jonsson i det litterära landskapet*. [Kandidatuppsats, Umeå universitet].

Lundström, J.-E. (2000). Blå och grå dokumentär. I *Åtta texter om Sune Jonsson* (s. 15–19). Västerbottens museum.

Rydell, M. (2000). Sune Jonsson och tiden. I *Åtta texter om Sune Jonsson* (s. 53–58). Västerbottens museum.

Sörlin, S. (1986). *Hemmavid: Bilder av Sune Jonsson*. LTs Förlag.

Sörlin, S. (2009-02-19). *Sune Jonsson*. Fokus. <https://www.fokus.se/minnesord/sune-jonsson/>

Öberg, J. (2014). Skapa skärpa, sudda med tummen. Mitt sextiotial - och möten med Sune Jonssons bilder. I H. Dackenberg, M. Sundström & N. Östlind (Red.), *Tidens långsamhet och livets flykt* (s.65-69). Västerbottens museum.

7. Bildbilaga

7.1 Sune Jonsson

Här följer ett urval av Jonssons fotografier som jag har tagit speciell inspiration från.

”Gräsmyr, 18 juni 1973.” Från *Jordabok* (Jonsson, 1976).

Ingen bildtext. Från *Bilder av nådens barn* (Jonsson, 1963).

Ingen bildtext. Från *Minnesbok över den svenske bonden* (Jonsson, 1971).

"Småbrukare Frits Eriksson med hustru efter att ha bärgat tillskottsfoder på starrhöängar längs Öre älv vid Öre-Långsele." Från *Byn med det blå huset* (Jonsson, 1972).

”Elis på Nyalund och hans mor, Ester Lundell, skär havre.” Från *Minnesbok över den svenske bonden* (Jonsson, 1971).

Ingen bildtext. Från *Timotejvägen* (Jonsson, 1961).

”Kor och getter på skogsbete vid Slagavallens fäbod, Härjedalen.” Från *Bilder från bondens år* (Jonsson, 1967).

”Torpet Lyckans höjd, Attsjö, Hovmantorp. April 1969 (Köpt 1969 och renoverat 1970 av ostmästare Ingvar Björk, Växjö).” Från *Minnesbok över den svenske bonden* (Jonsson, 1971).

7.2 Mina fotografier

Oktober i Salbohed, Sala.

September i Hedåker, Sala.

September i Sevall, Västerås.

September i Salbohed, Sala.

Oktober, Västerås.

September i Ultuna, Uppsala.

September i Salbohed, Sala.